

УДК 159.923

Алещенко Віктор Іванович

доктор психологічних наук,
професор кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
(м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: СТРУКТУРА І ЗМІСТ

У статті розглядаються питання психологічного потенціалу військово-службовців Збройних Сил України. Проаналізовано поняття психологічної готовності військовослужбовців до дій в особливих умовах. Визначено сутність, структуру і зміст, зовнішні ознаки психологічної готовності військовослужбовця до виконання поставлених завдань, психологічного потенціалу особистості військовослужбовця, підкреслюється його роль і значення як базового фактору ефективності професійної діяльності.

Ключові слова: психологічне забезпечення, психологічний потенціал військовослужбовців, психологічна готовність, психологічна підготовленість і стійкість.

Постановка проблеми. Гібридна війна на сході України показала, наскільки важливою є психологічна готовність військовослужбовців, частин і підрозділів ЗС України, інших сил сектору безпеки й оборони до дій в особливих умовах, здатність людини в погонах долати наслідки впливу підвищених навантажень на психіку, уміння успішно протистояти впливу різноманітних стресогенних чинників, зберігаючи при цьому високу працездатність, професійно діяти в особливих умовах [1–3].

Проблема психологічної готовності набуває сьогодні особливу значущість. Наявність істотного протиріччя між підвищеними вимогами щодо психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань з одного боку, та обмеженими можливостями сучасної системи ПЗ, обумовлюють наукову проблему та необхідність розробки сутності і змісту поняття «психологічний потенціал військовослужбовців».

Як будь-яка діяльність, психологічне забезпечення (ПЗ) дій підрозділів є предметною. Виявлення предмета, визначення його чітких рамок, розкриття закономірностей функціонування — неодмінні умови організації і здійснення діяльності. Предметом ПЗ є та частина об'єкта (система «військовослужбовець — середовище»), на яку спрямований вплив, що забезпечує визначену психологічну реальність. Уявлення про необхідний якісний стан предмета складають мету ПЗ.

У сучасній військовій теорії сукупність матеріальних і духовних сил, що можуть бути використані для досягнення військових цілей, класифікується як бойовий потенціал. Важливим завданням є вивчення сучасних підходів до визначення поняття психологічний потенціал військовослуж-

бовців, який забезпечує надійність їх професійної діяльності та впливає на морально-психологічний стан. Це набуває актуальності ще й тому, що мова йде про ту психологічну реальність, що у процесі забезпечення піддається корекції, тобто про її предмет.

Мета статті: висвітлити підходи науковців до структури й змісту психологічного потенціалу особистості у військовій сфері, основні психологічні умови його формування.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом кількість наукових публікацій, присвячених психологічному аналізу різних аспектів діяльності, має тенденцію до зростання (В. І. Алещенко, М. І. Д'яченко, В. М. Невмержицький, М. С. Корольчук, П. О. Корчемний, О. Д. Сафін, В. В. Стасюк, В. І. Осьодло, О. О. Теличкін, Е. П. Утлік, О. Ф. Хміляр). Разом з тим слід констатувати, що питання ПЗ бойових дій в зоні АТО поки що знаходяться у вітчизняній психологічній науці не на належному рівні. Внаслідок цього ефективність конкретних рекомендацій, запропонованих військовими вченими для вирішення психологічних проблем діяльності в особливих умовах, не завжди дозволяє органам військового управління приймати науково обґрунтовані, компетентні з психологічної точки зору рішення [1; 4–10].

На цей час немає значущих наукових праць, в яких би містився комплексний аналіз проблем психологічного забезпечення в сучасній гібридній війні і які б стали теоретичною і методологічною основами для її практичної організації і здійснення. Зробити це можливо лише на основі цілісних теоретичних поглядів й єдиної технологічної схеми здійснення ПЗ діяльності військовослужбовців у бойовій обстановці.

Теоретичний аналіз проблеми показав, що найбільш важливими структурними компонентами психологічного потенціалу військовослужбовців (ПсПВ) військових підрозділів виступають ступінь їх укомплектованості, що пройшли процедуру професійно-психологічного відбору (ППВ) військовослужбовців, рівень психологічної підготовки (ПП) особового складу, ступінь їх професійної майстерності, наявні знання, вміння, навички, звички тощо [4; 5].

У вітчизняній психології є декілька підходів до розуміння предмета психології бойової діяльності військовослужбовців та його ПЗ. Найчастіше предмет уявляється у вигляді «психологічної готовності», «підготовленості», «психологічної стійкості», «бойової майстерності». Так, М. І. Д'яченко вважає, що психологічний вплив на особовий склад у процесі підготовки до бойових дій має бути спрямований на реалізацію часткових і загальних передумов ефективності бойової діяльності. Мова йде про те, що потенційні учасники бойової діяльності повинні спочатку відповідати дуже високим вимогам з боку їхніх індивідуально-психологічних й особистісних якостей. Власне кажучи, всі складові їхньої психіки у процесі підготовки до участі в бойових діях повинні змінюватися, розвиватися і досягти високого рівня досконалості. Результатом підготовки є психологічна готовність до бойових дій (бою) — внутрішнє налаштування воїна на самовіддану поведінку, мобілізацію всіх сил на активні і доцільні дії. Стійкість готовності визначається сформованістю у військовослужбовця певних соціальних мотивів [2].

У психологічній готовності психологами виділяються такі компоненти:
– *пізнавальний* (розуміння завдання, оцінка його значимості, знання засобів досягнення мети, передбачення ймовірних змін обстановки);

– *емоційний* (почуття відповідальності, впевненість в успіху, бойове піднесення і насага);

– *мотиваційний* (потреба успішно виконати бойове завдання, інтерес до нього, прагнення домогтися успіху і показати себе з кращого боку);

– *вольовий* (управління собою, зосередження на завданні, відволікання від впливів, що заважають, подолання сумніву, страху).

В. В. Стасюк вказує на два основних психологічних утворення військовослужбовців — учасників бойових дій, що підлягають формуванню, розвитку і корекції в процесі їх підготовки до бойових дій, — психологічну підготовленість (стійкість) і психологічну готовність. *Психологічна підготовленість і стійкість* трактуються як терміни, що визначають одне і те саме явище — систему психологічних якостей, що визначає потенційну можливість воїнів переборювати труднощі й успішно виконувати поставлене завдання. Така система формується в особового складу завчасно, до початку вступу в бій. Безпосередньо перед участю у бойових діях у військовослужбовців має бути сформований стан психологічної готовності, тобто спрямованості й активності (націленості та мобілізованості) психіки воїнів на подолання майбутніх труднощів бойової діяльності, що забезпечить результативність і якість виконання завдань адекватно до їх значимості та складності. При аналізі компонентів «психологічної підготовленості» і «готовності» з'ясовується близькість цих понять і явищ. Серед складових психологічної готовності називаються мотиваційні, пізнавальні, емоційні й вольові елементи [9].

П. А. Корчемний вважає, що в ході психологічної підготовки формуванню і розвитку підлягають психологічна готовність і психологічна стійкість, як цілісне психічне утворення. Він підкреслює, що психологічна готовність, як активнодіючий стан особистості, і психічна стійкість, як її здатність зберігати високу фізичну і розумову працездатність, в умовах напруженості включають однакові компоненти (мотиваційний, емоційний, вольовий, пізнавальний, інтелектуальний і операційний). Однак, якщо психологічна готовність до бойових дій, головним чином, залежить від переконаності людини, моральної стійкості, широкої ерудиції, чітких, правильних і ефективних дій щодо експлуатації зброї і техніки, то в самій динаміці бойових дій, де слід виявляти найвищу стійкість, визначальне значення мають вольові, емоційні й інтелектуальні якості. Таким чином, процес формування названих станів єдиний, тому що вони включають одні і ті самі елементи. Саме виділення цих станів, як самостійних, дуже умовне, і в принципі мова йде про деяку систему «готовність-стійкість» [2; 6].

Очевидно, що при інтерпретації співставлення «психологічної готовності» і «психологічної стійкості» дослідники вкладають у ці терміни різний зміст. Так, М. І. Дьяченко говорить про «стійкість готовності», П. А. Корчемний мову веде про цілісний психологічний феномен «готовність-стійкість», А. Д. Індюченко ототожнює поняття «готовність» і «під-

готовленість» і як один з її елементів називає «психологічну стійкість», а В. В. Стасюк вживає їх як ідентичні терміни — психологічна стійкість і підготовленість [4; 9].

О. Г. Караяні на сторінках своєї праці «Вплив бою на психіку воїна» розмірковує відносно того, що психіка військовослужбовців також має у своєму складі, в якості однієї із підструктур, групу елементів, які можемо визначити як певний *психологічний потенціал військовослужбовців* (ПсПВ). За своїм змістом він може бути представлений як *сукупність психологічних можливостей людини, які обумовлені моральними, психологічними особливостями, що є передумовами виконання поставлених завдань* [5].

Таким чином, аналіз підходів провідних спеціалістів у галузі психології бойових дій свідчить про те, що в них немає єдності в розумінні предмета, на який потрібно направляти психологічний вплив у період підготовки і ведення бойових дій, і кінцевої мети впливу. Одні з них вважають, що таким предметом має стати психіка воїна, інші — психологічна стійкість, психологічна готовність, система «готовність-стійкість» тощо.

Разом з тим, практично всі вони, у кінцевому підсумку, вказують на те коло психологічних феноменів, які необхідно сформулювати у воїна для забезпечення його ефективних дій у бою. Це — чіткі уявлення про майбутні дії, мобілізованість емоційно-вольової сфери, сформованість відповідних навичок поведінки на полі бою і психічної саморегуляції.

У працях вищезгаданих авторів відзначається факт впливу на індивідуальну психологічну готовність воїнів до проявів колективно-групової психології згуртованості, взаємовідносин, традицій, авторитету командира тощо. Однак про соціально-психологічні процеси й явища говориться лише як про своєрідне середовище, в якому проявляються психологічна готовність і стійкість, яка на них впливає. Практика свідчить про те, що психологічні елементи соціального й ергономічного середовища, які оточують воїна, безпосередньо влітаються в мотивацію, психічні стани воїнів, обумовлюють їх ставлення до подій, що відбуваються, і поведінку у бойовій обстановці.

Якщо розглядати воїна в різних зовнішніх обставинах, то можна побачити, що його психологічні можливості набувають різних значень.

Психологічні можливості воїнів у бойовій обстановці підвищуються тоді, коли їх навколишнє соціальне й ергономічне середовище стають більш ресурсними — підтримуваними, мобілізуючими й компенсуючими компонентами їхньої індивідуальної психологічної готовності. Інформаційно-психологічний вплив зовнішнього середовища на психіку військовослужбовця має ситуативний, динамічний характер. Він є постійно діючим чинником, який може мати як стихійний, так і цілеспрямований характер, бути як позитивним, так і негативним щодо морально-психологічного стану військовослужбовців.

Таким чином, необхідно розглянути предмет ПЗ бойових дій військ на методологічній підставі системного підходу. При вирішенні названого дослідницького завдання, на наш погляд, слід дотримуватися низки *вихідних*

принципів: єдності предмета на всіх етапах діяльності, реалістичності, вимірності характеристик його предмета і ресурсності середовища.

Виходячи з вимог обраної методологічної основи, досвіду різних видів забезпечення у военній науці, пропонуємо розглядати як предмет соціально-психологічного забезпечення бойових дій особового складу *психологічний потенціал воїна*. Під психологічним потенціалом воїна розуміється сукупність наявних психологічних можливостей військовослужбовця і доступних для використання обставин соціального й ергономічного середовища, що обумовлюють здатність вирішувати бойові завдання.

У самій дефініції вже є вказівка на структурно-змістовну визначеність психологічного потенціалу (таблиця).

Таблиця

Структурно-змістова характеристика психологічного потенціалу військовослужбовця (ПеПВ)

Структурні елементи психологічного потенціалу особистості			
Індивідуально-особистісний	Соціально-психологічні		Психоергономічний
	Міжперсональний	Надперсональний	
Індивідуальна психічна готовність військовослужбовця до активних бойових дій, включаючи компоненти:	Міжособові відносини та зв'язки, процеси та стани, що сприяють бойовій активності воїна:	Соціально-психологічні явища, що пов'язують воїна із середовищем:	Природно-географічні, техніко-технологічні та середовищні фактори, що обумовлюють інтенсивність здійснення психіки в бойовій діяльності:
– когнітивний; – емоційно-мотиваційний; – операційний;	– значимість осіб, що знаходяться поруч; – наявність наслідкування; – позитивна емоційна спрямованість воїна;	– суспільна (групова) думка про події; – суспільний (груповий) настрій; – суспільні (групові) традиції;	– звичайність природно-географічних умов і ступеня адаптованості до бойових дій та їх інтенсивності;
– психічне та фізичне здоров'я	– наявність людини, яка знаходиться поруч та позитивно впливає на психологічну та діяльну поведінку, компенсує недоліки воїна у бойовому до-свіді (спостережливості, швидкої реакції, оцінки реальної небезпеки тощо)	– суспільні (внутрішньогрупові) санкції; – ставлення місцевого населення; – психологічні можливості противника;	– відповідність можливостей зброї і бойової техніки щодо виконання бойових завдань; – рівень працездатності, стомлюваності, тривалості відпочинку (сну);
		– можливості супротивника щодо здійснення психологічних операцій тощо	– інтенсивність бойових дій; – етап адаптації до бойової діяльності

З таблиці видно, що при визначенні структури і змісту ПсПВ започатковано спробу здійснити підхід, запропонований Б. Ф. Ломовим, який припускає розглядати людську діяльність у фокусі складної і багатопланової детермінації.

Стрижень ПсПВ складає така психологічна якість особистості військовослужбовця, як *психологічна готовність* до бою, що відображає сформованість необхідних для ефективних бойових дій воїна індивідуальних психологічних якостей і станів. Психологічна готовність військовослужбовця до виконання поставлених завдань — це своєрідний фундамент його активних дій у майбутньому бою. Знання військовослужбовцем своїх психологічних особливостей дозволяє йому керувати власною психікою та ефективно діяти у складних ситуаціях. Зовнішніми ознаками психологічної готовності військовослужбовця є: відсутність метушливості чи замкненості, «рівна» поведінка; чітке, безпомилкове виконання наказів і команд; нормальний фізіологічний стан (частота пульсу, дихання, колір обличчя і т. п.).

Стан психологічної готовності допомагає успішно виконувати свої обов'язки, використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати свою діяльність при появі непередбачених перешкод.

Психологічна готовність військовослужбовця — один із основних компонентів готовності до бойових дій. На думку вчених-психологів, її *структура складається з когнітивного, емоційно-мотиваційного, операційного компонентів і психічного здоров'я* [2; 5; 10].

Когнітивний компонент. Основу складає сформований у свідомості військовослужбовця динамічний образ майбутнього бою, який, у свою чергу, складається з таких образів:

сенсорного (зорова, звукова, нюхова, дотикальна картина бойових дій, образи противника, цілей, позицій, укриттів);

моторного (схеми своїх дій у відповідь на ті чи інші стимули бойової обстановки, просторово-часові характеристики дій, реакції на команди керівництва і взаємодії, відчуття зброї, техніки тощо);

взаємодії з товаришами по службі (коли, де, з ким, в якій послідовності і що необхідно робити);

мотиваційно-сміслового (значення бою в системі боїв, особистісний зміст бойових дій, особисті цілі, мотиви, завдання).

Наявність такого образу стабілізує всю діяльність воїна. Дана обставина пояснюється біологічною теорією емоцій П. К. Анохіна. Відповідно до неї в тому випадку, коли зворотна інформація про результат зробленої дії цілком збігається із заздалегідь змодельованими параметрами акцептора результату дії, у людини виникає позитивний емоційний стан.

На важливість формування подібного образу вказують П. А. Корчемний, Н. Д. Завалова, Б. Ф. Ломов, В. А. Пономаренко, В. Т. Юсов. Несформованість образу бою у воїнів веде до того, що багато бойових подій, природних для бою явищ і процесів будуть сприйматися ними як раптовий, незнайомий, загрозливий. А бойовий досвід свідчить про те, що в 44 %

випадків у військах, проти яких велися раптові бойові дії, воїни були приголомшені, деморалізовані і не змогли створити опору противнику [5,6,7].

Емоційно-мотиваційний компонент відображається, насамперед, у психологічному налаштуванні, що являє єдність спонукання (мотивів, установок), стенічного емоційного забарвлення, як джерела психічної енергії, і зосередженості свідомості військовослужбовця на меті бойових дій.

Операційний компонент включає навички й уміння спостерігати, виявляти, інтерпретувати важливі елементи бойової обстановки, ефективні моделі дій у конкретних бойових ситуаціях, уміння регулювати власну психічну діяльність і надавати психологічну підтримку товаришам по службі.

Психічне здоров'я відображає поточний стан психологічних можливостей воїнів, узятих у порівнянні з існуючими для бойових умов нормами.

Дослідниками доведено, що стійкість воїна до несприятливих впливів бойової обстановки підвищується в згуртованому, спрямованому до перемоги військовому колективі, який підтримує і схвалює прояви мужності, сміливості і засуджує боягузство, недисциплінованість, тим самим постійно мобілізуючи воїнів у бойовій обстановці.

Е. П. Утлік показує, що в підрозділах на певному рівні їх розвитку складається механізм колективно-групової саморегуляції групової поведінки. Її специфіка полягає в тому, що значна частина цього механізму інтеріоризується військовослужбовцями (переводиться у внутрішній план) і сприймається як власна система саморегуляції. У тому випадку, коли в суспільній думці військового колективу їх підрозділ стає бойовим, згуртованим, активним, дисциплінованим, коли в ньому діють традиції взаємодопомоги, коли страх втратити повагу товаришів є найсильнішим почуттям, колектив виступає для своїх членів джерелом додаткових психологічних можливостей. У результаті два військовослужбовці, що відрізняються низькою психологічною готовністю до активних бойових дій, у різних військових колективах будуть володіти різним психологічним потенціалом і, отже, будуть діяти по-різному. З цього факту можна зробити висновок про те, що для психологічно нестійких військовослужбовців і для осіб, що тимчасово перебувають у стані психологічної неготовності до активних бойових дій, їхні товариші по службі виступають джерелом компенсації відсутніх елементів психологічної готовності [1].

Елементи ПсПВ знаходяться у відносинах взаємного доповнення і часткової компенсації. Так, недолік індивідуальної психологічної готовності може бути певною мірою компенсований за рахунок правильного розміщення людей, створення ефекту «психологічного зараження» груповим настроєм та ін.

ПсПВ як інтегральне утворення, що відображає ступінь готовності окремого військовослужбовця до виконання завдань за призначенням (до бою) під впливом зовнішнього і внутрішнього середовища, виконує когнітивну, регулятивну, оціночно-відносну, організаційну, мотиваційну, комунікаційну, мобілізаційну та ідентифікаційну функції.

ПсПВ відображає можливості емоційно-чуттєвої сфери психіки військовослужбовця, психологічних властивостей та утворень, психічних пізна-

вальних процесів, які притаманні особистості, та впливає на формування співпереживань, настроїв, почуттів, а також внутрішньої мобілізованості, налаштованості, рішучості й готовності активно діяти для досягнення мети діяльності.

Основними чинниками, пов'язаними з формуванням психологічного потенціалу, є моральний потенціал суспільства та інформаційно-психологічний вплив зовнішнього середовища управлінської діяльності. Моральний потенціал суспільства на сучасному етапі розвитку держави недостатньо сприяє формуванню необхідного для діяльності особистості психологічного потенціалу, оскільки він сформувався за часів соціальних відносин, які реформуються. Інформаційно-психологічний вплив зовнішнього середовища має ситуативний, динамічний характер. Він є постійно діючим чинником, який може мати як стихійний, так і цілеспрямований характер, бути як позитивним, так і негативним щодо морально-психологічного стану військовослужбовців.

Як відомо, управлінські ресурси та людські можливості обмежені, тому потенціал управління є величиною скінченною, що вказує на зворотну залежність у співвідношенні між потенціалом управління та його психологічною складовою, а складність та динамічність морально-психологічного стану суб'єкта — на його нелінійну природу. Доведено, що коефіцієнт нелінійності, що являє собою співвідношення потенціалу управління і його морально-психологічного компонента, може використовуватись як опосередкована оцінка морально-психологічного стану носія потенціалу управління та бути розрахована.

Використання такої моделі дає змогу оцінити морально-психологічний стан носія потенціалу управління в конкретних умовах його функціонування, а також за задалегідь заданим рівнем необхідного морально-психологічного стану цього носія, спланувати заходи щодо формування необхідного потенціалу управління або посилення його морально-психологічної складової.

Висновок. Поняття «психологічний потенціал військовослужбовців» за своїм змістом може бути представлено як сукупність психологічних можливостей людини, які обумовлені моральними, психологічними особливостями, що є передумовами виконання поставлених завдань. Означає властивість функціональних систем людини забезпечувати її динамічну стійкість у виконанні професійного завдання протягом певного часу із заданою якістю. Подібна властивість виявляється в адекватному вимогам діяльності рівні розвитку професійно значущих психічних і фізіологічних функцій і механізмів їх регуляції у нормальних і екстремальних умовах.

ПсПВ як інтегральне утворення, що відображає ступінь готовності окремого військовослужбовця до виконання завдань за призначенням (до бою) під впливом зовнішнього і внутрішнього середовища, виконує когнітивну, регулятивну, оціночно-відносну, організаційну, мотиваційну, комунікаційну, мобілізаційну та ідентифікаційну функції.

ПсПВ характеризується за кінцевим результатом його службової діяльності. Складність аналізованої проблеми виявляється у тому, що у ре-

альних ситуаціях ПсПВ визначається одночасним впливом цілого ряду як пов'язаних між собою, так і незалежних стрес-факторів діяльності. У зв'язку із цим проблема формування ПсПВ на сьогодні залишається однією з найбільш важливих та актуальних науково-практичних проблем психологічної науки.

Отже, на основі матеріалу, що викладений вище, можна зробити висновок про те, що розгляд психологічного потенціалу військовослужбовця, як предмет психологічного забезпечення, відкриває такі можливості:

– подолання розбіжностей у поглядах вчених і практиків на предмет і мету соціально-психологічного забезпечення бойових дій військ;

– поєднання усіх факторів, що обумовлюють активність воїнів у бойовій обстановці у єдиний комплекс, розглянутий як предмет соціально-психологічного забезпечення;

– наповнення предмета, що забезпечує діяльність, конкретним змістом;

– забезпечення єдності предмета психологічного впливу на всіх етапах бойових дій військ.

Актуальними напрямками подальших досліджень з визначених проблем є такі: психологічні особливості бойових частин ЗС України у населених пунктах; експрес-діагностика психічних станів військовослужбовців у процесі виконання ними бойових завдань; психологія полону; психотехнології надання психологічної допомоги військовослужбовцям у бойовій обстановці.

Список використаних джерел і літератури

1. Алещенко В. І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України: монографія / В. І. Алещенко. — Харків: ХУПС, 2008. — 238 с.
2. Бабаян Ю. О., Грішман Л. О. Особливості психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах / Бабаян Ю. О., Грішман Л. О. // Психологічні науки: збірник наукових праць. — 2014. — Випуск 2.13 (109). — С. 17–21.
3. Біла книга 2014 Збройні Сили України. — К.: МО України, 2014. — 84 с.
4. Битехтина Л. Д. Готовность к действиям в экстремальных ситуациях среди военных / Л. Д. Битехтина // Вопросы психологии. — 2005. — № 11. — С. 41–47.
5. Караяни А. Г. Влияние боя на психику воина. К чему готовятся военнослужащие в зарубежных армиях / А. Г. Караяни // Ориентир. — 1994. — № 11. — С. 76–78.
6. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: [підручник] / М. С. Корольчук. — К.: Ніка, 2008. — 537 с.
7. Коупленд Н. Психология и солдат / Н. Коупленд. — М.: Политиздат, 1991. — 107 с.
8. Ложкін Г. В. Психологічне супроводження військовослужбовців у діяльності за екстремальних умов / Г. В. Ложкін. — К.: Вид. Міністерства оборони України, 2003. — 218 с.
9. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні: монографія / В. В. Стасюк. — К.: НУОУ, 2013. — 290 с.
10. Яковенко С. І. Психічна стійкість військовослужбовців до впливу екстремальних чинників / С. І. Яковенко, Т. М. Яковенко. — К.: КВПІ, 2008. — 265 с.

References

1. Aleshchenko V. I. The psychological support of the military personnel in peacekeeping of the Armed Forces of Ukraine: monography / V. I. Aleshchenko. — Kharkiv: KUAF, 2008. — 238 p.

2. Babayan y. O., Hrishman l. O. The peculiarities of psychological readiness of the troops for actions in extreme conditions / Babayan Y. O., Hrishman L. // Collection of scientific papers. Psychological Sciences. — 2014. — Issue 13 (109). — P. 17–21.
3. White Book of 2014, the Armed Forces of Ukraine — Kyiv, 2014. — 84 p.
4. Bitehtina l. D. The rediness for actions in extreme conditions within military / L. D. Bitehtina // Psychological questions. — 2005. — № 11. — P. 41–47.
5. Karayani A. G. The influence of the battle for soldier mentality. What to train a soldiers in foreign armies / A. G. Karayani // Orientir. — 1994. — № 11. — P. 76–78.
6. Korolchuk M. The social-psychological support of activity in normal and extreme conditions: [tutorial] / M. S. Korolchuk. — K.: Nicka, 2008 — 537 p.
7. Copeland N. The Psychology and soldier / N. Copeland. — Moscow: Politizdat, 1991. — 105 p.
8. Lozhkyn G. V. The psychological support military personnel within extreme conditions activi- tity / G. V. Lozhkyn. — K.: ed. Ministry of Defense of Ukraine, 2003. — 218 p.
9. Stasiuk V. V. The fear and panic in war: monography / Stasiuk V. V. — K.: NDUO, 2013. — 290 p.
10. Yakovenko S. I. The mental stability of military to the influence of extreme factors / S. I. Ya- kovenko, T. M. Yakovenko. — K.: КМНІ, 2008. — 265 s.

Алещенко Виктор Иванович

доктор психологических наук,

профессор кафедры морально-психологического обеспечения деятельности войск
Национальный университет обороны Украины (г. Киев)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЛИЧНОСТИ В ВОЕННОЙ СФЕРЕ: СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ

Резюме

В статье рассматриваются вопросы психологического потенциала военнослужащих Вооруженных Сил Украины. Проанализировано понятие психологической готовности военнослужащих к действиям в особенных условиях. Определены сущность, структура и содержание, основные внешние признаки психологической готовности военнослужащих к выполнению поставленных задач, психологического потенциала личности военнослужащего, подчеркивается его роль и значение как базового фактора эффективности профессиональной деятельности.

Ключевые слова: психологическое обеспечение, психологический потенциал во- еннослужащих, психологическая готовность, психологическая подготовленность и стойкость.

Aleschenko V. I.

Doctor of Psychology, professor of moral and psychological support of the troops,
National University of Defense of Ukraine (Kyiv)

PSYCHOLOGICAL PERSONALITY POTENTIAL IN THE MILITARY SPHERE: STRUCTURES AND CONTENT

Abstract

The article highlights the process of the subsystem psychological support function- ing in the total system of moral and psychological life support (IHP), training and use of troops (forces). The main reasons for the shortcomings in the functioning of the existing psychological support system of the Armed Forces of Ukraine, noted the ne-

cessity of taking into account the psychological factor, its impact on combat activities of military personnel.

Based on analysis of local wars and armed conflicts of the late 20 th and early 21 th centuries, the experience of Armed Forces of Ukraine in the antiterrorist operation in the East of Ukraine, the author shows that they have not only military, but also substantial moral and psychological features, problems, and specifically: exercise massive informational-psychological influence on troops and opposing parties, the population, and the world community as a whole; the dramatic increase of evolutionary loss that can lead to a significant decrease in availability of troops; complications of solving support a favorable socio- psychological conditions in the areas of the performing forces combat tasks; the growth of the difficulties in maintaining order, solving socio-legal and humanitarian issues.

Clarifies content, the main tasks of psychological subsystems, views on its functioning in the Armed Forces of Ukraine. Designed components of functioning of the psychological subsystem and formulated recommendations for its improvement. Offered a psychological support service in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: moral and psychological support, psychological support, psychological system, psychological support organization, Armed Forces of Ukraine, psychological support service, personnel.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015